

сформованість професійних знань і вмінь здійснювати особистісний та вокальний розвиток учнів; сформованість ціннісного ставлення студентів до підвищення професійної майстерності з вокального виконавства та вокальної педагогіки протягом життя.

Висновки. Таким чином, у визначенні критеріально-оцінювального апарату професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності враховано принципи: відповідності критеріїв та їх показників компонентам готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності; детермінованості та взаємозв'язку критеріїв, як ознак системності; адаптивності критеріального апарату до освітнього процесу у практиці вищого навчального закладу.

Критеріально-оцінювальний апарат професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності склали вісім критеріїв та їх показників: мотиваційний, емоційно-процесуальний, семіотично-герменевтичний, аксіологічно-культурологічний, творчо-виконавський, психолого-педагогічний, організаційно-просвітницький, особистісно-розвивальний.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Кабріль К. В. Формування ціннісних компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі диригентсько-хорової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Катерина Володимирівна Кабріль. – Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – 2013. – 20 с.

2. Коновець С. В. Теоретичні і методичні основи творчого розвитку майбутнього учителя образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах: дис. ... доктор пед. наук, 13.00.04 / Світлана Володимирівна Коновець. – Київ, 2012. – 471 с.

3. Мачинська Н. І. Педагогічна освіта магістрантів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю: [монографія] / Н. І. Мачинська; [за ред. докт. пед. наук, проф., член-кор. НАПН України С. О. Сисоєвої]. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 416 с.

4. Мозгальова Н. Г. Теорія та методика інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного виховання» / Наталія Георгіївна Мозгальова. – К., 2013. – 43 с.

5. Педагогічна майстерність: [підручник] / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; [За заг. ред. І. А. Зязюна]. – 2-ге вид. допов. і переробл. – Київ: Вища освіта, 2004. – 422 с.

6. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: [підручник] / С. О. Сисоєва. – Київ: Міленіум, 2006. – 346 с.

7. Цзяньшу Ван. Формування вокально-виконавської культури майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук, спец.: 13.00.02 «Теорія та методика навчання музики і музичного виховання» / Ван Цзяньшу. – Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – 2013. – 20 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Овчаренко Наталія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності.

УДК: 378+785+78.09-042.65

КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Тетяна ОСАДЧА, Олександра КРИСТЕВА (Одеса)

Постановка проблеми. Найбільш повно особистість розкривається в професійній сфері, де проявляються індивідуальність, ініціативність, самостійність. Основним способом такого прояву виступає виконавська діяльність студента-музиканта в навчальному процесі, яка передбачає самостійне бачення і пізнання музики, опору на її специфічні закономірності, прояв до неї особистісного ставлення. Ефективність майбутньої професійної діяльності фахівця залежить не

тільки від придбаних у ВНЗ професійних знань, умінь і навичок, а й від рівня сформованості здатності до подальшого самостійного професійно-творчого розвитку. В існуючій сьогодні системі вищої музично-педагогічної освіти спостерігається потреба в інтелектуальних, ініціативних фахівцях з розвиненим творчим мисленням. Проте в процесі підготовки майбутнього вчителя у ВНЗ недостатньо уваги приділяється самостійній творчій діяльності студентів, що формує певну

життєву і професійну позицію, орієнтовану на саморозвиток. Проблема самостійності студентів у сфері музично-виконавського освіти залишається не вирішеною.

Мета статті полягає в обґрунтуванні компонентів інструментально-виконавської самостійності майбутніх учителів музики в процесі їх професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд педагогічної та спеціальної літератури, присвяченої музичній освіті, свідчить про те, що в практиці навчання спостерігається дефіцит самостійності як якості подальшого саморозвитку та вдосконалення особистості студента. У процесі вивчення даної проблеми розглядалися загальнонаукові положення про творчий характер людської діяльності (Л. С. Виготський, Б. Г. Ананьєв), співвідношення природного і соціального розглядалося в роботах А. Н. Леонтьєва, А. Р. Лурії, Б. М. Теплова, С. Л. Рубінштейна, ідеї Д. Б. Богоявленської, щодо теорії творчості як єдності інтелектуальної активності та творчих здібностей.

Характерною в цьому відношенні є точка зору психолога А. Г. Ковальова, який визначає сутність здібностей «як синтез властивостей людської особистості, що відповідає вимогам діяльності і забезпечує високі досягнення в неї» [3, с. 360–361]. Питання підготовки студентів до самоосвіти розглядалися в роботах А. І. Кочетова та А. В. Усової. У дослідженнях В. А. Сластеніна розвиток самостійності трактується як наявність внутрішнього прагнення людини до самореалізації за допомогою самоосвітньої діяльності, в якій соціальна активність, розумова активність і творчість суб'єкта навчання, виступають в єдності і взаємозв'язку, характеризується умінням особистості оволодівати знаннями і способами діяльності без сторонньої допомоги [7, с.17].

Сучасна педагогічна теорія і практика доводять, що ефективність системи навчання підвищується, коли студент сам є суб'єктом навчання, а пріоритетними стають самостійні види діяльності та пізнавальна самостійність (І. Я. Лернер, М. І. Махмутов). Представники музичної педагогіки (Л. А. Баренбойм, А. А. Миколаїв) вважають, що студенту необхідно дати узагальнюючі знання, на основі яких можливий самостійний художньо-виконавської діяльності, а також розвиток творчих здібностей. Деякі аспекти даної проблеми були вивчені в теорії і практиці фортепіанного і скрипкового виконавства (А. Д. Алексєєв, Л. С. Ауер, Л. А. Баренбойм, Л. Н. Гінзбург, І. А. Лесман, Г. Г. Нейгауз, О. В. Малінковская, Т. В. Погожева,

Г. М. Ципін, Ю. І. Янкелевич). Науковці наголошують на тому, що проблема розвитку самостійності майбутніх учителів музики у сфері музичного виконавства потребує особливої уваги в процесі їх професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Розвиток потенційних можливостей і внутрішніх ресурсів особистості, інтенсифікація творчих здібностей студентів, їх повноцінна реалізація в навчально-професійної діяльності обумовлює необхідність вивчення компонентів і засобів розвитку виконавської самостійності студентів у ВНЗ. Процес професійного навчання передбачає формування в кожному музиканті творчого начала, максимальний розвиток природних задатків і здібностей. У сучасних теоретичних і експериментальних дослідженнях здатність до творчості розуміється, як одна із загальних здібностей людини, що носить продуктивний і перетворювальний характер.

Будучи умовою саморозвитку особистості, творчість виражається не стільки в різноманітті наявних у особистості знань, скільки сприйнятливості, чутливості до проблем, відкритості до нових ідей і схильності руйнувати або змінювати стереотипи з метою створення нового, отримання нетривіальних, несподіваних і незвичайних рішень життєвих проблем [5, с. 100]. Також можна констатувати, що існує залежність між адекватним сприйняттям навколишнього світу і рівнем самостійності і осмисленості особистості. Для низького рівня творчого розвитку характерна малоактивна життєва позиція, утрудненість усвідомленого управління своєю поведінкою, недостатня ціннісна орієнтація, яка виражається у скрутні при ухваленні рішення. Середній рівень характеризується активним прагненням особистості до досягнення мети і загальноприйнятих цінностей, не порушуючи звичних ресурсів досягнення. Вищий рівень – це найвищий прояв можливостей особистості в створенні нового, в саморозвитку, самовдосконаленні та самореалізації себе не тільки в професійній діяльності, але й інших різноманітних аспектах. Постановка нової проблеми – феномен, який усвідомлюється багатьма психологами та педагогами як подальший фактор творчості. У процесі творчого розвитку особистості важливу роль відіграє розвиток індивідуальних здібностей. Великий внесок у дослідження здібностей внесли психологи Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, А. Н. Леонтьєв, А. Р. Лурія, Б. М. Теплов. Ключовими з'явилися питання про детермінації здібностей, їх соціальної зумовленості, про співвідношення природного

і соціального. Дослідження вчених свідчать, що у процесі аналізу здібностей необхідно враховувати їх окремі властивості, вивчати поєднання окремих властивостей особистості (наприклад, інтелектуальних і вольових), саме їх взаємозумовленість характеризує неповторність та індивідуальні якості особистості. Тому можна сказати, що творчі здібності особистості студента – це синтез властивостей і природних якостей особистості, що характеризує ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності і зумовлює рівень її результативності. Таким чином, у активності суб'єкта та її соціальної детермінації здатність до творчості виступає засобом прогресу, рушійною силою розвитку індивідуальності людини.

Імпульс творчості виникає тоді, коли суб'єкт не просто звертається до минулого, до системи спрямованих цінностей, а виявляє максимальну активність у своїх контактах з культурою, здійснює цілеспрямований відбір знайденого матеріалу, вільне конструювання сенсу, мети і засобів діяльності. Саме творча активність є одним з основних компонентів мотиваційно-творчої спрямованості особистості. Мотиваційна сфера є пусковим механізмом у розвитку творчих здібностей та інтелектуальної діяльності студента-музиканта в самостійній виконавській діяльності.

Дослідженням, що стосуються мотивації особистості, присвячені роботи А. Г. Асмолова, А. І. Кочетова, А. Н. Леонтьєва, А. Маслоу, К. Роджерса, С. Л. Рубінштейна та ін. Так, А. Д. Алексєєв розглядає мотив як стійку особистісну властивість, що спонукає з середини до здійснення певних дій. Протиріччя (а іноді і конфлікти) між пов'язаними у певні ієрархічні зв'язки мотивами особистості виступають як механізм особливого внутрішнього руху в індивідуальній свідомості. Навчальна і професійна діяльність майбутніх учителів музики є тими сферами життя, в яких переважають ситуації, пов'язані з їх мотиваційно-творчою активністю, тому в сучасному суспільстві основними життєвими цінностями є професійний успіх і реалізація себе в житті. Відомо, що всяка діяльність виходить з певних мотивів (які спонукають до її виконання) і спрямована на досягнення тої чи іншої мети. Успішне рішення завдань музично-виконавської діяльності вимагає від студентів не тільки розвинених творчих здібностей, але й таких мотивацій як віра в свої здібності та інтерес до справи.

Мотиваційно-творча активність найбільш яскраво проявляється в період навчання студента у вузі і є найбільш дієвим етапом становлення його професійної позиції, основи

якої формуються і реалізуються студентом в рамках самостійної роботи у процесі навчально-творчої діяльності. К. С. Станіславський у своїх бесідах у студії Великого театру говорив, що в процесі навчання «...должна быть развита самостоятельность, а не движение по указке учителя путем подражания» [8, с. 114]. Самостійність у педагогіці трактується, як одна з властивостей особистості. Виконавська самостійність майбутнього вчителя музики найбільш ефективно розвивається під час його самостійної роботи. У педагогічному словнику ми знаходимо наступне визначення самостійної роботи: «Самостоятельная работа – такой вид учебной деятельности, при котором предполагается определенный уровень самостоятельности ученика во всех ее структурных компонентах – от постановки проблемы до осуществления контроля, самоконтроля и коррекции, с переходом от выполнения простейших видов работы к более сложным, носящим поисковый характер. Самостоятельная учебная работа – средство формирования познавательных способностей учащихся, их направленности на непрерывное самообразование» [4, с. 176]. Самостійна робота формує готовність до самоосвіти, створює базу безперервної освіти, можливість постійно підвищувати свою кваліфікацію, а коли потрібно, перенавчатися, Самостійні заняття – одна з основних організаційних форм такого навчання. Важливість навичок самостійної роботи загальновідома. Обсяги та якість самостійної роботи, її результативність в значній мірі визначають ефективність навчання фахівця в цілому. Тут необхідно сказати про компетентність педагога в організації самостійної роботи студента-виконавця; його знаннях найбільш ефективних прийомів педагогічного впливу; володінні методикою розвиваючого навчання, спрямованого на формування та розвиток творчих якостей студентів; певної життєвої та професійної позиції, орієнтованої на саморозвиток, самовдосконалення; вмінні долучити молодого музиканта до самостійної діяльності, вчитися самостійно («самонавчатися»), покладаючись в першу чергу на самого себе, на свої внутрішні ресурси, самостійно вирішувати ті чи інші «виробничі» проблеми. Тільки створення справжньої художньо-творчої атмосфери у класі сприятиме інтелектуальному та емоційному розкріпаченню кожного студенту, налаштуванню на цікавий пошук та вирішення поставлених завдань, розумінню виконавських помилок та знань шляхів їх викорінення. Усе це є необхідними компонентами методики навчання. Адже саме в самостійних заняттях

найбільш безпосередньо здійснюється процес зростання самостійності молодого музиканта і придбання ним музично-виконавських навичок.

Музично-виконавську діяльність не можна уявити собі тільки як результат складання окремих її компонентів – дій та операцій. Йдеться про такі дії або процедури, як самостійний перенос раніше засвоєних знань і умінь у нову і часом несподівану ситуацію, бачення і розуміння даної проблеми, а також прийняття альтернативного способу її вирішення. Виконавська діяльність включає в себе різноманіття психічних проявів – від відчуттів і сприймань до мислення і вольових актів, пов'язаних зі створенням нових музичних образів на основі музично-звукових і немусичних уявлень.

Виконавську діяльність (інструментальну, вокальну) зазвичай пов'язують із поняттям інтонування, де підкреслюються внутрішня єдність чуттєвого, образного та інтелектуального початку. Тому інтонаційну культуру виконавця характеризує здатність до цілісного охоплення музично-змістовної сфери, всіх її рівнів і відтінків в процесі музичної діяльності. Це й осягнення інтонації на емоційно-образному рівні, виділення в музично-звуковому потоці своєрідності ритмічного малюнка і звуковисотного руху мелодійної лінії, колористичне забарвлення гармонійного побудови, а також формування виконавських рухів і навичок, що складають основу художньої виразності. Сучасна педагогічна наука виходить з ідеї самостійності особистості, розвитку внутрішнього потенціалу і творчих здібностей, при цьому враховуючи унікальність кожного студента в процесі навчання у вузі. Ю. І. Янкелевич – педагог, який виховав цілу плеяду видатних скрипалів, вважав, що «...дуже цінно, коли, граючи, молодий музикант сміливо проявляє свої думки, створює свою концепцію. Нехай це буде помилково, ми поправимо разом, але важливо, щоб музикант навчився шукати. У мистецтві це головне. Якщо ж тільки весь час чекати, коли педагог запропонує задум, готову ідею, то виконавець залишиться абсолютно безпорадним, коли почне працювати самостійно» [10, с. 36–37]. Можна сказати, що самостійна виконавська робота – діяльність студентів по засвоєнню знань і умінь, яка протікає без безпосереднього керівництва викладача, хоча і контролюється ним. Способи самостійної роботи студента, бачення нерациональних ігрових навичок і знання шляхів їх викорінення є необхідними компонентами методики навчання. Адже саме в таких заняттях найбільш безпосередньо

здійснюється процес зростання самостійності молодого музиканта і придбання ним музично-виконавських навичок. Дослідники значення самостійної діяльності та самоосвіти роблять одні й ті ж висновки, а саме: ніякий вплив ззовні, ніякі інструкції, настанови, накази, переконання, не замінять і не зрівняються по ефективності з самостійною діяльністю.

Вся система навчання і виховання фахівця будується на основі тих вимог, які будуть поставлені умовами майбутньої роботи. Педагогічна спрямованість студента на майбутню роботу повинна пронизувати весь процес навчання. Завдання всієї системи професійної освіти – підготувати спеціаліста, здатного ефективно працювати в таких умовах, які сьогодні не можуть бути чітко представлені, тобто вміти орієнтуватися в нових і незвичних ситуаціях, адаптуватися в них, робити у своїй професії те, чого раніше робити не доводилося. У цьому плані формування у студентів виконавської самостійності (завдяки навичкам самостійної роботи) сприятиме їхній самореалізації в подальшій професійній діяльності.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене можна сказати, що інструментально-виконавська самостійність студентів являє собою комплекс особистісних якостей, природних задатків і професійних здібностей музикантів, спрямований на самостійне творче пізнання й освоєння музики і способів її виконання, постановку і пошук вирішення професійно-виконавських завдань, реалізацію творчих здібностей музиканта. Іншими словами можна сказати, що виконавська самостійність майбутніх учителів музики – здатність самостійно вибирати основні принципи своєї професійно-виконавської діяльності. Вона спрямована на постійне зростання потенційних можливостей, самовдосконалення та реалізацію себе в художньо-творчій діяльності. Виконавська самостійність студентів складається із сукупності взаємообумовлених компонентів, серед яких мотиваційний – проявляється в особистісному ставленні студента до емоційного змісту музики, у творчій спрямованості на самостійний пошук художньо-виразальних засобів виконуваного музичного твору, зацікавленості у вдосконаленні виконавської діяльності; творчій – визначається здатністю студента до прояву індивідуальності, оригінальності, в процесі інтерпретації музичного твору, активності в постановці та вирішенні художньо-виконавських завдань; операціональний – ґрунтується на творчому використанні студентом способів художньо-образного інтонування змісту музики, здатності

самостійно їх відбирати з урахуванням стилістичних особливостей та художньо-образного змісту досліджуваного твору, аналізувати результати виконання і знаходити шляхи і способи вирішення виникаючих проблем. Таким чином, формування виконавської самостійності студентів-музикантів має займати провідне місце у професійному навчанні. Перспективними для подальшої роботи в контексті даної проблеми можуть бути питання, пов'язані з виявленням і науковим обґрунтуванням педагогічних умов, що сприяють ефективності формування інструментально-виконавської самостійності майбутніх учителів музики.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Баренбойм Л. А. Об основных тенденциях музыкальной педагогики XX века / Л. А. Баренбойм // Музыкальная педагогика и исполнительство. – Л., Музыка, 1974. – 124 с.
2. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Д. Б. Богоявленская. – М.: Академия, 2002. – 320 с.
3. Ковалев А. Г. Общая психология / А. Г. Ковалев. – М.: Просвещение, 1981. – 421 с.
4. Коджаспиров Г. М. Педагогический словарь / Г. М. Коджаспиров, А. Ю. Коджаспиров. – М.: Академия, 2001. – 567 с.
5. Морозов А. В. Креативная педагогика и психология: учеб. пособие / А. В. Морозов, Д. В. Чернилевский. – М.: Академ. проект, 2004. – 675 с.
6. Самообразование и творческое развитие личности будущего специалиста / Н. М. Трофимов,

Е. И. Еремина // Педагогика. – 2002. – № 2. – С. 42–77.

7. Сластенин В. А. Аксиологические основания общего и профессионального образования / В. А. Сластенин // Качество жизни: проблемы системного научного обоснования: материалы междунар. науч.-практ. конф. – Липецк: ЛГПИ, 2000. – С. 17–25.

8. Станиславский К. С. Работа актера над собой. Ч. 1: Работа над собой в творческом процессе преподавания. Дневник ученика / К. С. Станиславский. – М.: Искусство, 1985. – 114 с.

9. Цыпин Г. М. Музыкально-исполнительское искусство: теория и практика / Г. М. Цыпин. – М.: Алетэя, 2001. – 167 с.

10. Янкелевич Ю. О первоначальной постановке скрипача / Ю. Янкелевич // Вопросы скрипичного исполнительства и педагогики / сост. С. Сапожников. – М., 1968. – С. 36–37.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Осадча Тетяна Всеволодівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри диригентсько-хорової підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: дослідження шляхів вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів музики.

Крістева Олександра Василівна – аспірант Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

Наукові інтереси: дослідження шляхів вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів музики.

УДК 378: 78

ВИЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Олександр ПЛОХОТНЮК (Київ)

Постановка проблеми. Сучасний стан загальної культури студентської молоді мистецько-педагогічних спеціальностей, підвищення рівня їх зорієнтованості на цінності професійної діяльності завжди знаходилися в центрі уваги багатьох науковців. Загальновідомо, що саме мистецтво, зокрема музичне виконавство, впливає і на формування наукового світогляду, і на естетичну культуру молоді, сприяє становленню цілісної, всебічно розвинутої, гармонійної особистості. Мистецтво займає особливе місце передусім в духовному житті людини, воно впливає на всі

сторони свідомості і діяльності особистості. Тому актуальність проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів мистецько-педагогічних спеціальностей у процесі музично-виконавської діяльності не викликає сумнівів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблем формування ціннісних та професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів-музикантів (праці С. Бадюл, Т. Брайченко, Б. Бриліна, В. Волкової, В. Денисенко, В. Дряпіки, В. Ісаєва, Ю. Кулюткіна, М. Моїсеєвої, О. Рудницької,